8.3.2018

Eduskunnan perustuslakivaliokunta

Asia: **K 18/2017 Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017**

Viite: **K 18/2017 vp**

Folktinget kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi perustuslakivaliokunnassa koskien hallituksen kertomusta kielilainsäädännön soveltamisesta 2017.

Yleistä

Folktinget katsoo, että hallituksen ja oikeusministeri Antti Häkkäsen avoimuus on tervetullutta eduskunnalle annetussa kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta. Kertomuksen esipuheessa oikeusministeri Häkkänen toteaa, että tavoitteena kertomuksessa on rehellisesti kertoa kielten tilasta 100 vuotta täyttäneessä Suomessa ja että kehitys on ollut sekä hyvää että huonoa. Huonoa on kieli-ilmapiirin kiristyminen ja kielellisten oikeuksien vaillinainen toteutuminen.

Hallitus on viime vuosien aikana tehnyt useita päätöksiä, joissa huomioidaan kansalliskielten asema Suomessa. Periaatepäätös kansalliskielistrategiasta, joka tehtiin vuonna 2012, oli tuloksena siitä, että kansalliskieliämme suomea ja ruotsia sääntelevää lainsäädäntöä sovelletaan puutteellisesti. Hallitus katsoi silloin, että tämä vaarantaa suomenkielisen ja erityisesti ruotsinkielisen väestön kielelliset perusoikeudet.

Folktinget katsoo, että kansalliskielistrategia on edelleen tärkein koordinoiva strategia kansalliskielten vahvistamiseksi Suomessa. Strategian tulisi näyttää tietä hallituksen muille hankkeille, kuten maakunta- ja sosiaali- ja terveydenhuoltouudistukselle. Tätä ei ikävä kyllä ole tapahtunut viime vuosien aikana, ja hallituksen kielikertomus antaa huolestuttavan kuvan

Suomen kieli-ilmastosta. Valtiovalta, kärjessään eduskunta ja hallitus, kantaa päällimmäisen vastuun yhteiskunnan asenneilmastosta.

Ruotsinkieliset henkilöt Suomessa kokevat, että nykyään on yhä vaikeampaa saada palvelua omalla äidinkielellä. Tässä pitää korostaa, että kielilain mukaan viranomaisten tehtävänä on oma-aloitteisesti taata kansalaisten kielelliset oikeudet käytännössä ja myös edistää kansalliskielten käyttöä. Folktinget katsoo, että viranomaiset eivät ole toimineet tarpeeksi järjestelmällisesti toteuttaakseen kielellisiä oikeuksia. Tämän seurauksena ruotsinkielisten henkilöiden on usein itse ollut pakko tehdä aloite saadakseen palvelua omalla kielellään viranomaisissa, mikä on ristiriidassa kielilain keskeisen tavoitteen kanssa.

Kielikertomuksen 2017 pääteemoiksi hallitus on valinnut kielellisten oikeuksien toteutumisen sosiaali- ja terveyspalveluissa, kielellisten oikeuksien toteutumisen valtionyhtiöissä sekä kieli-ilmapiirin. Folktinget antaa seuraavaksi näkemyksensä näistä pääteemoista, mutta otamme esiin myös muita tärkeitä kysymyksiä, jotka eduskunnan tulee huomioida. Nostamme esiin muun muassa kielelliset oikeudet parhaillaan suunnitteilla olevissa ja toteutettavissa perusteellisissa uudistuksissa eri yhteiskunnan aloilla.

Kieli-ilmapiiri

Hallituksen kertomus antaa huolestuttavan kuvan kieli-ilmapiiristä Suomessa. Julkisessa keskustelussa ja erityisesti sosiaalisessa mediassa sekä lehtien mielipidepalstoilla vihapuhe on lisääntynyt ja se suuntautuu usein vähemmistöryhmiin. Tämä käy ilmi oikeusministeriön toteuttamasta Kielibarometristä 2004–2016 ja asia nousee esille myös Euroopan neuvoston neuvoa-antavan komitean neljännessä Suomea koskevassa raportissa koskien kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevaa puiteyleissopimusta.

Kielibarometrin mukaan 44 % ruotsinkielisistä Suomessa kokee, että he ovat tulleet usein tai joskus häirityiksi ja/tai syrjityiksi kielen perusteella. Tämä tilasto on erittäin huolestuttava ja eduskunnan pitää kantaa vastuunsa vaikuttamalla siihen, että kieli-ilmapiiri saadaan myönteisemmäksi. Tarvitaan konkreettisia toimenpiteitä. Keskeisimmät huomiot kielikertomuksessa nostavat esiin tarpeen kartoittaa tietolähteitä kieliryhmien kokeman vihapuheen, häirinnän ja syrjinnän seurantaan ja myös jo olemassa olevia seurantamekanismeja tulee kehittää.

Nämä toimenpiteet ovat tervetulleita, mutta ne eivät lähellekään ole riittäviä. On selvää, että tarvitaan perustavanlaatuista poliittista työtä myönteisemmän asenteen luomiseksi eri kieliryhmien välillä. Eduskunnan pitää olla tämän työn kärjessä.

Toinen seikka, jota kielikertomuksessa ei käsitellä, on viranomaisten suhtautuminen. Folktingetin saamien tietojen mukaan ahvenanmaalaiset ovat kokeneet, että yhteydenpito ja viestintä viranomaisten välillä on vaikeutunut. Virkamiesten ruotsinkielentaito on osittain heikentynyt ja osittain on kyse suhtautumisesta, toisin sanoen välinpitämättömyydestä ruotsin kielen puhumista kohtaan. Monilla suomenruotsalaisilla Manner-Suomessa on vastaavia kokemuksia, toisin sanoen heitä pyydetään vaihtamaan kieltä heidän ollessa yhteydessä viranomaisiin.

Sosiaali- ja terveydenhuolto

Aikaisempaa kielikertomusta koskevassa mietinnössään perustuslakivaliokunta nosti esiin teemoja, jotka tulisi selvittää tarkemmin nyt käsillä olevassa kertomuksessa. Näiden asioiden joukossa valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että viranomaisten täytyy parantaa ruotsinkielisten palveluiden saatavuutta ja taata myös toimivat palveluketjut. Myös Euroopan neuvoston ministerikomitea on huomioinut, että on olemassa vakavia puutteita kielilain soveltamisessa koskien muun muassa terveydenhoitopalveluja. Nämä havainnot huomioon ottaen on tervetullutta, että kielikertomus käsittelee niitä uudistuksia, jotka nyt ovat meneillään sosiaali- ja terveysalalla.

Hallituksen kielikertomus osoittaa ne puutteet, jotka jo tiedämme: julkinen palvelu ruotsin kielellä on haastavaa monilla tahoilla sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä, ja se heijastuu muun muassa siihen, kuinka tyytyväisiä asiakkaat ovat palveluun. Folktinget saa usein yhteydenottoja henkilöiltä, joita on pyydetty vaihtamaan kieltä lääkärikäynnin yhteydessä kaksikielisissä kunnissa. Ne viranomaiset, jotka kokevat ruotsinkielisten palveluiden järjestämisen haasteelliseksi, ilmaisevat usein pääasiallisimmaksi syyksi kielitaitoisen henkilökunnan puutteen.

Samalla on olemassa hyviä esimerkkejä siitä, kuinka tämä haaste voidaan kohdata (positiiviset erityisratkaisut) ja luoda hyvin toimiva kaksikielinen palvelu myös vahvasti suomenkielisessä ympäristössä – Turunmaan sairaala on hyvä esimerkki tästä, kuten kielikertomuksessa mainitaan.

Erityisen tärkeää on vaalia ruotsin ja saamen kieltä hallituksen toteuttamissa uudistuksissa, mutta valitettavasti kielikertomus ei kerro paljoa uudistusten osana tehdyistä päätöksistä.

Päivystysuudistus merkitsee, että ruotsinkielisten henkilöiden oikeus kiireelliseen sairaanhoitoon ruotsin kielellä on Pohjanmaalla huonontunut tavalla, jota ei voida hyväksyä. Folktinget katsoo, että hallitus on selvästi asettanut etusijalle hallinnolliseen ja taloudelliseen tarkoituksenmukaisuuteen pohjautuvat näkökulmat suhteessa oikeuteen saada sairaanhoitoa omalla kielellä. Tämä on ristiriidassa Suomen perustuslain vakiintuneen tulkinnan kanssa.

Folktinget on edellyttänyt, että hallitus ottaa huomioon tasavallan presidentti Sauli Niinistön lausunnon terveydenhoitolain vahvistamisen yhteydessä. Presidentti Niinistön mukaan päivystyspalvelut voidaan siirtää Seinäjoen keskussairaalaan vain, jos on varmistettu, että potilaat voivat saada palvelua ruotsiksi tai suomeksi oman valintansa mukaan.

Yksi tärkeimmistä kielikertomuksen johtopäätöksistä koskien sosiaali- ja terveydenhuoltoa on, että vastaanotto ja palvelu asiakkaan omalla kielellä ovat hyvän ja laadukkaan hoidon tärkeitä osia. Kieli ei siis ole vain viestintäväline vaan luonnollinen osa itse hoitoprosessia.

Hallitukseen uudistukset

Hallitus tekee perusteellisia uudistuksia monilla yhteiskunnan sektoreilla. Uudistuksilla on suuret vaikutukset Suomen ruotsinkieliselle väestölle ja heidän kielellisten oikeuksiensa turvaamiselle. Folktinget on pannut merkille tunnusomaisena suuntauksena olevan, että selvitykset uudistusten vaikutuksista kielellisille oikeuksille ovat olleet puutteellisia ja joskus niitä ei ole ollut lainkaan. Perustuslakivaliokunta on aiemmin todennut, että kattava kielivaikutusten arviointi on välttämätöntä tehdä erityisesti silloin, kun hallinnollisilla muutoksilla voi olla vaikutusta kieliryhmien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada palveluja omalla kielellään (PeVM 1/2010 vp).

Folktinget korostaa sen merkitystä, että hallitus ja eduskunta noudattavat perustuslakivaliokunnan tekemiä kannanottoja. Kielellisten vaikutusten arvioinnit tulee käynnistää jo valmisteluprosessien alkuvaiheessa, ja niiden tulee keskittyä suomen- ja ruotsinkielisen väestön todellisiin mahdollisuuksiin saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan.

<u>Käräjäoikeusuudistus</u>

Käräjäoikeusuudistus ei ole turvannut kielellisiä oikeuksia riittävän suuressa määrin, ja tehty kielellisten vaikutusten arviointi oli äärimmäisen puutteellinen. Folktinget on tämän vuoksi laki-

ja perustuslakivaliokunnan kuulemisissa kohdistanut kovaa kritiikkiä puutteelliseen valmisteluun ja välinpitämättömään suhtautumistapaan kielellisiin oikeuksiin. Päätös yhdistää Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus (Raaseporissa) ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeus (Porvoossa) Espoon ja Vantaan käräjäoikeuksiin heikentää merkittävästi ruotsinkielisen väestön oikeutta yhdenvertaisiin palveluihin ja tekee myös kielitaitoisen henkilöstön rekrytoinnin vaikeaksi. Käräjäoikeudet Raaseporissa ja Porvoossa toimivat vahvasti kaksikielisillä alueilla, mikä takaa mm. ruotsiin kielen taitoisen kansliahenkilökunnan saatavuuden.

Maakuntauudistus

Maakuntauudistuksen käsittelyssä Folktinget on argumentoinut sen puolesta, että suunnitellun kielivähemmistön vaikuttamistoimielimen on saatava vahvempi muodollinen asema kaksikielisissä maakunnissa. Folktingetin mielestä vaikuttamistoimielimellä ei ole riittävän vahvaa asemaa, jotta kielivähemmistön osallistumisoikeutta voitaisiin pitää turvattuna perustuslain 14 §:n (vaali- ja osallistumisoikeudet) ja 17 §:n (maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön yhteiskunnallisista tarpeista huolehtiminen samanlaisten perusteiden mukaan) mukaisesti.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta päätyi kesäkuussa 2017 samaan johtopäätökseen eli siihen, että vaikuttamistoimielimen asemaa tulee vahvistaa siten, että uusi toimielin on verrattavissa lautakuntaan:

> ”Vaikuttamistoimielinten tehtävänä on maakuntalain 27 §:n mukaan selvitysten, arvioinnin ja seurannan perusteella tehdä maakuntahallitukselle ehdotuksia kielivähemmistön palvelujen kehittämisestä sekä henkilöstön kielitaitovaatimuksista ja kielitaidon kehittämisestä. Vaikuttamistoimielimillä voi olla myös muita maakuntahallituksen määräämiä tehtäviä. Vaikuttamistoimielimiä voi näin ollen luonnehtia neuvoa-antaviksi toimielimiksi, joiden asema maakunnassa saattaa jäädä vähäiseksi ja joiden luonne ei ole omiaan korvaamaan ruotsinkielisen väestönosan osallistumismahdollisuuksien heikkenemistä. Perustuslakivaliokunta huomauttaa, että vaikuttamistoimielintä olisi perusteltua kielellisten oikeuksien ja perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaisten osallistumisoikeuksien vuoksi vahvistaa lautakunnan kaltaiseksi toimielimeksi.” (PeVL 26/2017 vp)

Kielellisten oikeuksien kannalta on masentavaa, että hallitus ei ole noudattanut perustuslakivaliokunnan lausunnossaan esittämää kannanottoa, jonka tarkoituksen on jossain määrin kompensoida ruotsinkielisen väestön mahdollisuuksien heikentymistä osallistua demokraattisiin prosesseihin.

Koulutussektorin uudistukset

Folktinget haluaa myös tuoda esiin joitakin koulutukseen liittyviä kysymyksiä kuten esimerkiksi opetus- ja kulttuuritoimien rahoituksesta annetun lain. Hallituksen esityksessä ei ollut erityistä mainintaa siitä, miten ruotsinkieliset ratkaisut turvattaisiin lainsäädännössä. Yksi hallituksen kärkihankkeista on ammatillisen koulutuksen uudistaminen. Uuden rahoitusmallin vaarana on johtaa ruotsinkielisen järjestäjäverkoston harvenemiseen, ammatillisen koulutuksen saatavuuden heikkenemiseen, koulutustarjonnan kaventumiseen ja koulutusalojen ja -ohjelmien lakkauttamiseen. Koska ruotsin kieli on perustuslaissa tasa-arvoinen suomen kielen kanssa, Folktingetin mielestä myös toimintamahdollisuudet ruotsin kielellä on turvattava laissa, ja olemme tämä vuoksi esittäneet, että ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen perusrahoituksen tulee olla suurempi.

Kielelliset oikeudet valtion omistamissa yhtiöissä

Folktinget pitää tervetulleena, että kielikertomus nostaa esiin kielelliset oikeudet valtion omistamissa yhtiöissä. Kielilainsäädäntö määrittelee selvästi, että julkisia tehtäviä hoitavilla tai yleisölle palveluja tuottavilla yhtiöillä on kielellisiä velvollisuuksia, mutta tässä on valitettavasti suuria puutteita. Folktinget painottaa myös, että jos julkisia hallintotehtäviä siirretään yksityiselle yhtiölle, myös yksityisen yhtiön on täytettävä kielilain säännökset, sikäli kuin se hoitaa julkisia hallintotehtäviä. Näin ei valitettavasti aina tapahdu, ja usein ruotsin kieli unohdetaan yksityistämisen yhteydessä, mikä voidaan havaita esim. ruotsinkielisen opastuksen ja yleisen informaation puuttumisena.

Kommenteissamme keskitymme valtion omistamiin yhtiöihin, jotka kuuluvat kielilain ja saamen kielilain piiriin. Näitä yhtiöitä ovat mm. Posti Group, Finavia, VR Group, Veikkaus ja Yleisradio. Näiden yhtiöiden osalta Folktinget on saanut valituksia pääasiassa Posti Groupin puutteellisista ruotsinkielisistä palveluista. Olemme saaneet ilmoituksia ja kyselyjä Postin nimestä, Postisesta, Postin verkkokaupasta, tiedoista koskien postin jakelua koskevista uusista säännöistä ja Postin uusista verkkosovelluksista.

Yksi vakavammista kysymyksistä koski tietoja postinjakelua koskevista uusista säännöistä, jotka jaettiin Espoossa ainoastaan suomen kielellä. Toisessa tapauksessa kyse oli sovelluksesta, joka teki kuluttajalle mahdolliseksi seurata paketin kuljetusta. Sovellus oli saatavissa suomeksi, venäjäksi ja englanniksi, mutta ei ruotsiksi. Folktinget sai tiedusteluunsa koskien sovelluksen myös ruotsiksi kääntämisajankohtaa tiedon, jonka mukaan veisi vielä kuukausia, ennen kuin sovellus olisi saatavana ruotsinkielisenä.

Kolmas Folktingetin saama kysymys koskee Postin verkkokauppaa. Nykytilanteessa ei ole esim. mahdollista ostaa postimerkkejä ruotsin kielellä verkkokaupasta. Verkkokauppa ei kuulu viranomaistehtäviin, minkä vuoksi Posti ilmoitti ainoastaan, että he voivat kääntää palvelun ruotsin kielelle, jos kiinnostus ruotsinkielisiin palveluihin verkkokaupan kautta on suurta. Postin ongelmana on ennen kaikkea asenne. Posti on minimoinut vastuun kahdesta kansalliskielestämme toteamalla, että se ei ole viranomainen riippumatta siitä, mistä on ollut kyse.

Folktinget on myös saanut Finaviaa koskevia ilmoituksia pääasiassa koskien opasteita ja kuulutuksia. Finavia on luvannut, että Helsinki-Vantaan lentoaseman korjauksen yhteydessä ruotsinkielinen opastus otetaan jatkossa paremmin huomioon. Finavia on luvannut myös muistuttaa kaikkia lentoaseman toimijoita siitä, että kuulutukset tapahtuvat kahdella kansalliskielellämme.

Kysymys, johon ei kielikertomuksessa puututa, on hankintaan liittyvät ongelmat. Folktingetille on tullut monia valituksia kaksikielisissä kunnissa toimivilta henkilöiltä, jotka todistavat ongelmista. Kyse on siitä, että kunta on hankkinut IT-järjestelmän, joka ei toimi ruotsin kielellä, ja tätä näkökohtaa ei ole otettu hankinnan yhteydessä huomioon. Viranomaisten tuli tietysti ottaa tämä näkökohta huomioon hankintaa suunniteltaessa eli kehittää alusta pitäen kaksi- tai kolmikielinen järjestelmä.

Kotouttaminen ruotsin kielellä

Kielikertomus tuo esiin, että Suomeen kotoutettavalla henkilöllä on oikeus päättää, haluaako hän kotoutumisen ruotsin vai suomen kielellä. Ongelmana on, että monet kunnat eivät kerro vasta maahan tulleelle, että hänellä on oikeus kotoutumiseen ruotsin kielellä. Tulevaisuudessa tieto mahdollisuudesta kotoutumiseen ruotsin kielellä tulee antaa nopeammin, mieluiten jo vasta tulleelle annettavan neuvonnan ohjauksen ja Suomesta annettavien perustietojen yhteydessä.

Yleistä henkilöstön kielitaidosta

Ruotsin- ja kaksikielisen koulutetun henkilöstön saatavuus on avaintekijä koskien kielellisten oikeuksien turvaamisvelvollisuutta. Tämä on myös eduskunnan otettava huomioon, kun tehdään päätöksiä uudelleenjärjestelyistä, jotka johtavat toimipaikkojen lakkautuksiin, niin että tämä ei kohdistu kaksikielisiin palveluihin.

Muuta

Kielikertomuksen mukaan tulisi selvittää, voiko väestötietojärjestelmää muuttaa siten, että siihen lisätään mahdollisuus merkitä yhdelle henkilölle useampi äidinkieli. Tämän yhteydessä selvitettäisiin myös vaikutukset viranomaisten toimintaan, esimerkiksi palvelujen suunnitteluun. Folktinget katsoo, että tämän käytännön muuttaminen on ongelmallista useasta syystä. Se ei vastaisi kielilain säännöksiä kuntien kielellisestä jaotuksesta, joka perustuu tilastotietoihin kunnan suomen- ja ruotsinkielisten henkilöiden määrästä. Lisäksi se vaikeuttaisi merkittävästi kuntien päiväkoteja ja kouluja koskevaa suunnittelua. Tämä voisi selvästi johtaa siihen, että viranomaiset asioisivat yksityisten henkilöiden kanssa enemmistökielellä (useimmiten suomeksi), jos molemmat kielet on merkitty äidinkieleksi.

Tässä yhteydessä on myös todettava, että kielilakikomitea jo käsitteli asiaa työssään, joka päättyi kielilakikomitean mietintöön 2001:3. Mietinnössä nostetaan esiin, että kun kaksikielisiä avioliittoja solmitaan paljon, voisi tuntua houkuttelevalta kannattaa mahdollisuutta rekisteröityä kaksikieliseksi. Kielilakikomitean mukaan tämä ei tekisi tilastotiedoista luotettavampia. Kahden kielen välillä olevan osittain epäselvän rajan sijaan saataisiin aikaan yhtä epäselviä rajoja suomenkielisen, ruotsinkielisen ja kaksikielisen kielitunnuksen välillä.

Lopuksi Folktinget viittaa julkisten palvelujen digitalisointia koskevaan hallituksen kärkihankkeeseen. Digitalisaatiolla tulee olemaan suuri merkitys viranomaisten ja yksityisten henkilöiden välisen kommunikaation kannalta. Folktinget toteaa, että suomen ja ruotsin kielen asema samanvertaisina kansalliskielinä edellyttää, että kieliä kohdellaan tasapuolisesti digitaalisten palvelujen kehityksessä, että ne otetaan käyttöön samanaikaisesti ja että kaikki oleellinen tieto palveluista on saatavilla molemmilla kielillä.

Helsingissä 8. maaliskuuta 2018

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Thomas Blomqvist
puheenjohtaja

Markus Österlund
pääsihteeri